

Onderwysvoorsiening in die Republiek van Suid-Afrika vir die komende dekades op grond van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing se konseponderwysbeginsels

S.S. BARNARD

Departement Temporele en Vergelykende Opvoedkunde, PU vir CHO

ABSTRACT

In June 1980 the Cabinet requested the HSRC to initiate a penetrating study of the total educational situation in the RSA. The request was put that "guidelines of principle" be recommended to serve as a basis for incipient decisionmaking as regards equal educational facilities for all the inhabitants of the country. The recommended principles are encompassed in paragraph 2.3 of the "Report of the Main Committee of the HSRC investigation of education" which was handed to the Minister of National Education on 30 July 1981. The final revised eleven principles on which consensus was reached were preceded by 12 draft proposals (two of which were incorporated so that in the final form there would be only eleven). In this article an attempt is made to evaluate the original twelve principles on the basis of principle and educational value.

Daar word in 'n steeds toenemende mate betoog vir die totstandkoming van 'n almal insluitende onderwysstelsel onder een minister, 'n eenvormige onderwysbeleid en selfs vir geïntegreerde onderwysinrigtings ten einde dieselfde onderwysgeleenthede vir alle bevolkingsgroepe beskikbaar te stel. Die druk vir een gemeenskaplike ministerie of departement van onderwys en die oopstel van onderwysgeriewe in geïntegreerde onderwysinrigtings word daarop gebaseer dat almal staatkundig, ekonomies en residensieel in een en dieselfde gemeenskapsbestel lewe.

Daar is ook veral vanweë die vinnige bevolkingsaanwas van die Swartes 'n bykans onhanteerbare getalsdruk op al die onderwysvlakke, naamlik van die primêre skool af tot en met die universiteit. Volgens skatting sal daar met die eeuwenteling tussen 185 000 en 200 000 Swartes wees wat sal matrikuleer. Die vraag ontstaan hoe die groot getalle Swart matrikulante wat uni-

S.S. Barnard

versiteit toe wil gaan, geakkommodeer moet word. Tecnoor die bevolkingsontploffing by die Swartmense is die bevolkingsaanwas by Blankes — en 'n mindere mate ook by die Bruinmense en Asiate — byna statics. Vanweë die verwagte afplating en selfs afname van studentegetalle op Blanke-universiteite en die gepaardgaande onderbenutting van die fisiese fasiliteite sal die druk vir die oopstelling van veral tersiëre onderwysinrigtings van Swart kant steeds groter word.

Ten einde sinvol vir die toekoms te beplan is daar aan die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN) opdrag gegee om op 'n gekoördineerde basis 'n wetenskaplike ondersoek in te stel na die totale onderwys-situasie, dit wil sê vir alle bevolkingsgroepe. Hierdie ondersoek kan tereg beskou word as een van die belangrikste ondersoeke in verband met onderwysvoorsiening in die onderwysgeskiedenis van Suid-Afrika. Die RGN-hoofverslag, tesame met die verslae deur die onderskeie werkkomitees wat elk oor 'n bepaalde probleemgebied in die onderwys handel, is op 30 Julie 1981, ongeveer een jaar na die opdrag, aan die Minister van Nasionale opvoeding oorhandig. Daar kan aanvaar word dat die aanbevelings van hierdie verslag die grondslag sal vorm van 'n nuwe onderwysbedeling wat ingrypend van die bestaande stelsel sal verskil.

Die RGN-verslag oor die onderwysvoorsiening in die Republiek van Suid-Afrika (RSA) is die resultaat van 'n uitgebreide en indringende literatuurstudie, samesprekings, dokumente aan hom voorgelê, verwerking van skriftelike kommentaar oor konsepbeginsels, seminare en so meer. Die finale verslag is onder meer voorafgegaan deur twaalf konseponderwysbeginsels (RGN, 1981, p. 1-16) wat aan opvoedkundiges, onderwysleiers, onderwys-hervormers en -beplanners en ander belanghebbendes vir kommentaar voorgelê is en onder andere bespreek is tydens 'n seminaar wat van 4 tot 8 Mei 1981 by die Randse Afrikaanse Universiteit aangebied is. In hierdie artikel word gepoog om daardie konsepbeginsels te evalueer met inagneming van die aanwesigheid van 'n verskeidenheid van bevolkingsgroepe in een gemeenskaplike vaderland wat elkeen sy eie herkoms, kultuur, tradisies, taal, lewensbeskouing en bestemming het en onder die jurisdiksie van één sentrale regering staan.

PERSPEKTIEWESE OORSIG VAN DIE ONTSTAAN EN ONTPLOOING VAN DIE HUIDIGE ONDERWYSBEDELING

Dit blyk uit die Suid-Afrikaanse onderwysgeskiedenis dat daar van die vroegste jare af rekening gehou is met die Suid-Afrikaanse etnies gediffe-

Onderwysvoorsiening in die RSA

rensieerde kultuurgemeenskappe.

Na die stigting van 'n skool in Kaapland (1658) vir die slawe wat van Wes-Afrika ingevoer is, is die eerste skool vir Blankes in 1663 opgerig. Dit was egter baie jare lank in die praktyk die gebruik om slawe en ander Nie-Blankekinders saam met Blankes in een skool te plaas, dog sedert 1676 is daar daadwerklik deur die kerklike owerheid gepoog om die Nie-Blankes uit die skole vir Blankes te weer. Kommissaris Van Rheede, wat die Kaap in 1685 besoek het, het in sy reglement bepaal dat Blankekinders nie in die slaweskool moes besoek nie en dat die kinders van anderskleuriges nie in die skool vir Blankekinders geakkommodeer kon word nie. Vanweë praktiese redes kon die laasgenoemde reëling nie onmiddellik konsekwent deurgevoer word nie (Barnard, 1979, p. 4-5).

Sedert die koms van die Engelse na die begin van die agtiende eeu was selfs die Hollands-Afrikaanse en Engelssprekende Blankes gepolariseerd vanweë hulle duidelik onderskeibare standpunte ten opsigte van lewens- en wêreld-beskouing, kultuur, tradisies, politiek en so meer en was hulle dikwels in botsings betrokke.

As gevolg van die ernstige staatkundige en politieke woelinge asook die gebrek aan geld kon daar nie voor 1910 aan die ontwikkeling van gelykwaardige onderwysvoorsiening aan al die kultuurgemeenskappe die nodige aandag geskenk word nie.

Na Unifikasie is die onderwys etnies gedesentraliseerd geadminestreer op grond van die beskouing dat die onderwysvoorsiening aan elkeen van die hoofbevolkingsgroepe met die eiesoortige aard en behoeftes van die besondere kultuurgemeenskap moet korreleer.

Die ontwikkeling van die onderwysvoorsiening aan die Swartmense kan in vier hoof tydperke onderskei word, naamlik die negentiende eeu, toe alle inisiatief van die verskillende sendinggenootskappe uitgegaan het; die tydperk van 1904 tot 1954, toe die onderwys aan Swartmense deur die kerk en die voormalige koloniale of provinsiale onderwysdepartemente beheer is; die jare van 1954 tot omstreeks 1968, toe die beheer oor die onderwys van die provinsiale onderwysdepartemente oorgedra is na die Departement van Naturellesake (vanaf 1958 die Departement van Bantoe-onderwys en sedert 30 Januarie 1978 die Departement van Onderwys en Opleiding) met hoofkantoor in Pretoria, en laastens die periode van 1968 af, toe die beheer stelselmatig na elkeen van die nasionale state se departemente van onderwys

S.S. Barnard

en kultuur gedentraliseer is, terwyl die Departement van Onderwys en Opleiding beheer behou het oor Swartonderwys binne Blankegebied (Barnard, 1981, p. 96).

In 1964 is die onderwys vir die Bruinmense, wat tradisioneel onder die beheer van die verskillende provinsiale onderwysdepartemente was en deur die sentrale regering gesubsidieer is, kragtens die Wet op Onderwys vir Kleurlinge, 1963 onder beheer van die toenmalige Departement van Kleurlingsake geplaas. Indiëronderwys is weer kragtens die Wet op Onderwys vir Indiërs, 1965 vanaf die provinsiale onderwysdepartemente (Natal in 1966 en Transvaal in 1967) na die Afdeling Indiëronderwys van die destydse Departement Indiërsake oorgeplaas (Barnard, 1981, p. 90-91).

Blankes het aanvanklik die meeste onderwys- en veral bestuursposte in Swart-, Kleurling- en Indiëronderwys beman, maar daar word in 'n toenemende mate van onderwysers en onderwysleiers uit die geleedere van elkeen van die genoemde kultuurgemeenskappe gebruik om die onderwys van die eie bevolkingsgroep te behartig.

In ooreenstemming met die Reformatoriese leerstelling van interne soewereiniteit erken die sentrale regering die bestaan (en voortbestaan) van die verskillende volke in die RSA. Die beleid van die afsonderlike ontwikkeling van die verskillende bevolkingsgroepe moet as 'n eerlike poging beskou word om die waardigheid van elke individu, die behoud van die eie identiteit en die ontwikkeling van die eie kultuur binne die breë raamwerk van 'n verantwoordelike en verantwoordbare volkerebeleid te eerbiedig. Daar word erken dat opvoedende onderwys 'n integrerende deel van die volkskultuur is en dat die onderwysstelsel van 'n volk ten nouste by die betrokke volkskultuur aansluiting moet vind.

Die ontstaan en ontwikkeling van die huidige saamgestelde Suid-Afrikaanse onderwysstelsel is in ooreenstemming met die beleid van die afsonderlike ontwikkeling van die verskillende hoorkultuurgroepe. Die onderwysbeleid van elke afsonderlike hoofbevolkingsgroep word in breë trekke deur 'n eie wet of wette bepaal.

Die volksgebonde onderwysvoorsiening in die RSA maak dit moontlik dat mense hulle by hulle eie etniese kultuurgroep kan skaar. Leerlinge wat hulle met hulle eie etniese kultuurgroep identifiseer, bou 'n positiewe selfbeeld op, voel veilig, leer om mense van die ander kultuurgroepe te ken, waardeer en respekteer en slaag daarin om in groter harmonie met hulle saam te werk.

Onderwysvoorsiening in die RSA

In 'n nuwe onderwysbedeling vir die RSA kan die historiese gefundeerde etnies gedifferensieerde volksgebonde onderwysvoorsiening wat stewig op die Protestants (i.c. Calvinisties)-Christelike grondslag staan, nie sonder meer verontagsaam word nie. Daar bestaan wel 'n leemte in dié sin dat daar nie 'n oorkoepelende tussenvolkige koördineringsliggaam in die bestaande gedentraliseerde onderwysadministrasie bestaan nie. In die nuwe bedeling van gelykwaardige onderwysvoorsiening aan almal sal daar dus ernstige aandag aan die koördinering van onderwysvoorsiening gegee moet word.

Die twaalf konseponderwysbeginsels* wat vervolgens geëvalueer word, is deur die Hoofkomitee van die RGN-ondersoek na die onderwysvoorsiening in die RSA geformuleer na aanleiding van dokumente wat deur die werkkomitee vir onderwysbeginsels en -beleid aan hom voorgelê is (kyk RGN, 1981, p. 1-16).

Die konseponderwysbeginsels is geformuleer na 'n omvattende en in-dringende literatuurstudie en die inagneming van besprekings en skriftelike kommentaar daarop. Alhoewel daar van die konsepbeginsels is wat die moontlikheid inhou vir gedifferensieerde interpretasie, is dit oor die algemeen aanvaarbaar en gee dit rigting en leiding vir verdere beraadslaging.

1. "Gelyke onderwysgeleenthede sal aan elke inwoner ongeag van ras, kleur, geloof of geslag verskaf word" (RGN, 1981, konsepbeginsel 1).

Daar is aan die RGN opdrag gegee om onder andere riglyne neer te lê vir 'n nuwe onderwysinfrastruktuur ten einde te voorsien in die RSA se mannekragbehoefes, die selfverwesening van al sy inwoners en gelyke onderwysgeleenthede vir alle bevolkingsgroepe.

Met *gelyke* onderwysgeleenthede moet daar nie eenderse of dieselfde onderwysgeleenthede verstaan word nie, omdat almal eenvoudig nie alles presies eenders (identies) kan hê nie. Die onderwysgeleenthede moet wel *gelyk-*

* *Beginsels* behoort met *riglyne* vervang te word, omdat beginsels 'n eties-religieuse inslag het en bepaalde onderwysbeginsels nie vir alle kultuurgroepe geld nie.

S.S. Barnard

waardig wees met betrekking tot fisiese fasiliteite, personeelgehalte, en -voorsiening, hulpdienste, finansiering en so meer.

Indien daar met gelykheid of pariteit gelykwaardige onderwysgeleenthede vir alle kultuurgroepe bedoel word, dit wil sê dat elke inwoner ongeag sy ras, kleur, geloof of geslag die nodige onderwysgeleenthede ontvang sodat hy die maksimum kan bereik waartoe hy in staat is, kan daar geen besware geopper word nie omdat alle bevolkingsgroepe met reg op genoegsame en doelmattige onderwysgeleenthede aanspraak kan maak.

In 'n poging om die begeerde pariteit in die onderwys te bewerkstellig kan dit gebeur dat die klem verskuif word van fasette soos fisiese fasiliteite, personeelgehalte, en -voorsiening, hulpdienste en die eenheidskoste per leerling na leerlingprestasies. Dit moet steeds in gedagte gehou word dat die verskil wat in die prestasie van leerlinge uit die verskillende bevolkingsgroepe aangetref word, met die kultuurmilieu van die leerlinge verband hou. Onderrig as sodanig is wel 'n universele verskynsel, dog die leerinhoud en die onderrigmetode is 'n partikuliere aangeleentheid. Gelyke (lees: gelykwaardige) onderwysvoorsiening moet dus inhou dat daar vir elke afsonderlike etniese kultuurgroep voldoende en doelmattige onderwysgeleenthede voorsien moet word, sodat elke kind ongeag ras, kleur, geloof of geslag volgens sy belangstelling, vermoë en aanleg binne sy eie kultuurmilieu dieselfde onderwysgeleenthede geniet as ander.

Daar is diegene wat poneer dat die onderwysagtergrond van bepaalde bevolkingsgroepe uitgewis kan word deur die gelykmaking van die *per capita*-besteding vir alle leerlinge. Dit kan egter nie geskied sonder om die praktyk in die landseconomie in ag te neem nie. Die aanduidings is dat die onderwys uit 'n finansiële oogpunt gesien buite die vermoë van die sentrale regering val en dat 'n gedeeltelike finansiële onttrekking van die staat uit onderwysvoorsiening onvermydelik gaan volg. Solank die onekonomiese bydraes tot die staatskas in verhouding tot die bevolkingsgetalle voortduur, kan daar ook nie verwag word dat die staat sonder meer ten volle vir die ongekwalfiseerde voorsiening van gelyke onderwysfasiliteite vir al die bevolkingsgroepe verantwoordelik moet wees nie. In 'n nuwe almal-insluitende onderwysstelsel sal die verskillende bevolkingsgroepe elk 'n besondere bydrae ten behoeve van die onderwys moet lewer. Die geldelike bydraes van die sentrale regering (eersteregeringsvlak), wat *per capita* vir die verskillende bevolkingsgroepe gelyk behoort te wees, moet deur die tweede- (provinsiale, gebieds- of distriksvlak) en derderegeringsvlak (plaaslik) aangevul word. Die finansiële onderwysverantwoordelikhede van die ouers

Onderwysvoorsiening in die RSA

sal aansienlik moet vermeerder, terwyl die privaatsektor, wat die grootste persentasie geskoolde en opgeleide mannekrag benodig, ook groter geldelike bydraes ten behoeve van die onderwys sal moet maak. Alhoewel daar voldoende onderwysgeleenthede beskikbaar moet wees om die minder vermoënde onderwysgemeenskappe op te hef, moet daar in die nuwe onderwysbedeling die nodige geleenthede aan daardie gemeenskappe gegee word wat dit kan bekostig om aan hulle kinders 'n meer gesofistikeerde skoolopleiding en -onderwys te bied (Barnard, 1980, p. 10).

2. "Die intieme en sensitiewe verband tussen die formele en minder formele aspekte van die onderwys in die skool, gesin en samelewing sal nagestreef word" (RGN, 1981, konsepbeginsel 2).

Vanweë die feit dat alle formele en minder formele onderwys 'n integrerende deel van die gemeenskapskultuur uitmaak, móét daar met die ontplooiing van 'n volk se onderwysstelsel steeds gepoog word dat dit ten nouste by die betrokke kultuurgemeenskap aansluiting vind. Formele en minder formele onderwysvoorsiening binne die nasionale onderwysstelsel is 'n voortsetting van die opvoeding en onderwys waarvoor die gemeenskap, in besonder die ouers as die eerste en primêre opvoeders, verantwoordelik is. 'n Uitvloeisel van die heterogene bevolkingsamestelling van die RSA is dat ouergemeenskappe binne die verskillende kultuurgemeenskappe radikaal van mekaar verskil oor die aard, wese, inhoud, metode en betekenis van opvoedende onderwys. 'n Leemte by die onderwysvoorsiening aan die Swartmense is byvoorbeeld juis die feit dat daar nie altyd regstreekse voortsetting van die opvoeding en onderwys vanuit die ouerhuis tot in die skool bewerkstellig kan word nie.

Dit is belangrik dat daar in die voorsiening van formele en minder formele onderwys binne 'n eenvormige onderwysstelsel wat vir alle bevolkingsgroepe bedoel is, die moontlikhede vir interne differensiasie ten opsigte van die verskillende bevolkingsgroepe moet wees. 'n Besondere onderwysgemeenskap moet 'n outonomie hê ten opsigte van die beplanning van die onderwysinstellings waarin formele en minder formele onderwys verskaf moet word. Die inspraak en medeseggenkap van die onderwysgemeenskappe ten opsigte van besluitneming oor die wyse en aard van onderwysvoorsiening sal dus verskans moet word. Groter regstreekse belang en inspraak van plaaslike onderwysgemeenskappe in die onderwys kan onder andere verhoed dat die onderwyspogings na willekeur geboikot of skoolgeboue summier afgebrand word.

S.S. Barnard

3. “Die onderwys verleen positiewe erkenning aan sowel die gemeenskaplikheid as die diversiteit van die religieuse en kulturele leefwyse van die inwoners” (RCN, 1981, konsepbeginsel 3).

Die hele kwessie van gemeenskaplikheid (ooreenkomste) en diversiteit (verskille) in samelewingsverband, vcral in 'n pluraal saamgestelde samelewing soos in die RSA, is dwarsoor die wêreld besonder aktueel. Die nasionale onderwysstelsel moet positiewe erkenning verleen aan sowel die gemeenskaplikheid as die diversiteit van die religieuse en kulturele leefwyse asook die moedertaal (moedertale) van al die inwoners. Aan elke afsonderlike kultuurgemeenskap moet die reg verleen word om binne die onderwysstelsel wat vir die bepaalde bevolkingsgroep bedoel is, sy keuse ten opsigte van religieuse, kulturele en nasionale gevoel nader te omskryf. Differensiasie op lewensbeskoulieke en volkswlak is nodig sodat die ryk kultuurverskeidenheid nie in 'n kleurlose algemeenheid verval nie.

In 'n almal-insluitende onderwysstelsel vir alle bevolkingsgroepe in die RSA moet die breë formulering van wetgewing sodanig wees dat die ruimte vir nadere differensiering in die praktyk daarin verskans is. Daar moet steeds gehoor gegee word aan die beginsels van beskawingsontwikkeling, naamlik van differensiasie en individualiteit, integrasie (assosiasie) en kontinuïteit (Barnard, 1980, p. 12).

Die verskillende bevolkingsgroepe wat die Suid-Afrikaanse nasie uitmaak, verskil van mekaar ten opsigte van die lewensbeskoulieke fundering — insluitende die grondmotief — van die beskawing. Lewensbeskoulieke differensiasie vorm juis die kruispunt waar die paaie van die Suid-Afrikaanse onderwysvoorsiening uiteengaan.

Opvoedende onderwys is gefundeer in en vloei voort uit die religieuse grondmotief. In sy partikuliere religie is elke afsonderlike individu — ook kultuurgemeenskap — gebonde aan sy oorsprong waardeur sy totale denke en handeling — ook opvoedende onderwyshandeling — gerig en bepaal word. Die eie religieuse grondmotief wat bepalend is vir die eie opvoedende onderwys, is onversoenbaar met dié van 'n ander in sodanige mate dat lewensbeskouliek ongedifferensieerde onderwys in sogenaamde neutrale geïntegreerde openbare skole, futiel is.

“Lewensbeskoulieke ongedifferensieerde opvoeding en onderwys wat sogenaamd almal tevrede moet stel ter wille van die begeerde nasionale eenheid, sal moeilik vanweë die kleurloosheid, kragteloosheid en bloedloosheid daar-

Onderwysvoorsiening in die RSA

van aanklank vind by die partikuliere volksgemeenskappe. In 'n almal-insluitende onderwysstelsel in die RSA behoort lewensbeskoulike differensiasie behoue te bly, sodat elke individu binne die partikuliere en eiesoortige kultuurverband harmonies kan ontplooi. Slegs op hierdie grondslag kan ware nasionale eenheid bewerkstellig word. Harmoniese samewerking tussen die verskillende kultuurgemeenskappe in belang van nasionale eenheid is eers werklik moontlik wanneer daar 'n gemeenskaplike geloof in God-drie-enig is" (Barnard, 1980, p. 13).

Kulturele gemeenskaplikheid en diversiteit vorm oral in die wêreld die polarisasie wat by kultuurgemeenskappe voorkom. Kulturele diversiteit het gewoonlik sy oorsprong in etnisiteit. By die behandeling van samelewingsvraagstukke — insluitende opvoedings- en onderwysvraagstukke — kan daar nie sprake wees van óf gemeenskaplikheid óf diversiteit nie. Die individu bevind hom in 'n bepaalde kultuurgemeenskap asook in 'n nasionale verband.

Die verskillende bevolkingsgroepe van die RSA kan in vier hoofgroepe ingedeel word, naamlik Blankes, Swartes, Kleurlinge en Asiate (hoofsaaklik Indiërs). Die Blankes verteenwoordig twee verskillende kultuurgroepe, naamlik die Afrikaans- en Engelssprekendes. Die Swartes word in verskillende bevolkingsgroepe ingedeel, te wete die Sothovolke (Noord-Sotho, Wes-Sotho en Suid-Sotho), die Ngunivolke (Zoeloe, Xhosa, Swazi en Ndebele), die Vendavolk en die 'Tsonga-Shanganavolk. Die Kleurlinge, insluitende die Griekwas en Malciërs, is van gemengde herkoms. Die Suid-Afrikaanse Indiërs is eweneens 'n heterogene bevolkingsgroep.

Die bogenoemde etniese verskeidenheid is tot een staatkundige eenheid saamgevoeg, naamlik die Republiek van Suid-Afrika (die nasionale state ingesluit). Die diepliggende kulturele verskille wat daar tussen die verskillende bevolkingsgroepe bestaan, maak sinvolle vergelykings met betrekking tot intelligensie, mentaliteit en ander psigiese kwaliteite onmoontlik. Daar kan egter aanvaar word dat daar 'n variasie van psigiese kwaliteite en vermoëns by lede van die verskillende bevolkingsgroepe bestaan. Die onvergelykbaarheid van die psigiese vermoëns van lede van die verskillende volke bring mee dat enige poging tot die homogene groepering van leerlinge op 'n volksgeïntegreerde grondslag ernstige probleme sal oplewer.

Formele en minder formele onderwys behoort die jeug so voor te berei dat hulle later as beskawingsmondiges 'n positiewe en konstruktiewe bydrae tot die bewaring, uitbouing en oordra van die kulturele erfenis kan lewer.

S.S. Barnard

In die skepping van 'n almal-insluitende onderwysstelsel moet daar differensiasie op volkswak wees, dog daar moet steeds rekening gehou word met die andersheid van die ander kultuurgemeenskappe asook met hulle reg om anders te wees (Barnard, 1980, p. 12).

In 'n konsep vir gelykwaardige onderwysgeleenthede vir almal binne die breë raamwerk van 'n almal-insluitende onderwysstelsel sal die afsonderlike bevolkingsgroepe hulle aan mekaar verbind in 'n gemeenskaplike onderwyswet waar die seggenskap oor die eie aangeleenthede en medeseggenskap oor gemeenskaplike sake verskans word. Elke afsonderlike bevolkingsgroep se besondere aandeel, verantwoordelikheid, seggenskap en verpligting ten opsigte van die georganiseerde openbare skoolonderwys sal binne die breë raamwerk van 'n almal-insluitende onderwysstelsel juridies gereël moet word ten einde harmoniese saam bestaan moontlik te maak.

4. "Onderwysvoorsiening op die formele vlak is 'n verantwoordelikheid van die staat met dien verstande dat die individu en die georganiseerde samelewing 'n medeverantwoordelikheid en inspraak in hierdie verband het" (RGN, 1981, konsepbeginsel 4).

Formele onderwys is alle georganiseerde onderwys vanaf die voorskoolse tot en met tersiêre vlak wat deur die owerheid en die verskillende samelewingsektore binne die raamwerk van die nasionale onderwysstelsel voorsien word. Die verskillende onderwysbelanghebbende samelewingsverbande (ouers, handel en nywerheid, plaaslike gemeenskappe en so meer) moet daadwerklik by die formele onderwys betrokke wees en met wedersydse vertroue in vennootskap met die staat medeverantwoordelik wees met betrekking tot onderwysvoorsiening. Die bydraes, betrokkenheid, verantwoordelikheid en samewerking van alle onderwysbelanghebbende gemeenskapstrukture moet deur die staat juridies bepaal en gereël word vanweë die feit dat die staat die enigste sosiale struktuur is wat deur middel van die parlement namens die hele nasie kan optree en wie se wette vir almal geldig en bindend is.

Onderwys raak elke huisgesin en gemeenskap, en daarom moet die medeseggenskap en -verantwoordelikheid van die gemeenskap en ouers duidelik geldelike bydraes ten behoeve van die onderwys insluit. Dit word algemeen aanvaar dat hoe nader die bron van geldelike bydraes aan die skool is, hoe beter daar aan spesifieke plaaslike onderwysbehoefes voorsien kan word. Die geldelike bydraes van die verskillende skoolgemeenskappe kan so ontwerp word dat die bydraes op 'n gedifferensieerde wyse plaasvind ten

Onderwysvoorsiening in die RSA

einde die minder welgesteldes tegemoet te kom.

5. “Nie-formele onderwys sal geag word deel van die stelsel van onderwysvoorsiening te wees” (RGN, 1982, konsepbeginsel 5).

Daar bestaan 'n dringende behoefte aan nie-formele onderwys en opleiding waarvoor daar nie in die owerheid se georganiseerde formele onderwysvoorsieningsprogram voorsiening gemaak word nie. Privaatsektore, soos byvoorbeeld die handel en nywerheid, kan besondere insette maak vir nie-formele beroepsopleiding van verskillende aard. Net soos formele onderwys is nie-formele onderwys 'n kernfaset van onderwysvoorsiening en verdien dit besondere aandag.

'n Oorkoepelende professionele raad behoort ook oor alle nie-formele onderwys beheer uit te oefen. Benewens die koördinerende veelvolkige raad moet daar vir elke afsonderlike bevolkingsgroep 'n eie professionele raad wees wat onder andere beheer moet uitoefen oor die standaard van die nie-formele onderwys asook oor die gehalte en gedrag van die persone wat as onderwysers of instruktors in die betrokke kultuurgemeenskap praktiseer (vergelyk die SAOR vir Blankes).

6. “Die stelsel sal vir die stigting van staatsubsidiëring van privaat-onderwys voorsiening maak” (RGN, 1981, konsepbeginsel 6).

Privaatskole is 'n bekende verskynsel in die Suid-Afrikaanse onderwysgeskiedenis. Vanweë die historiese ontwikkeling van privaatskole en die beleid van differensiasie in die onderwys behoort daar in die nuwe stelsel van onderwysvoorsiening voorsiening gemaak te word vir die bestaan van privaatskole wat ruim deur die staat gesubsidieer moet word.

Dit behoort vir bepaalde groepe waarvoor daar nie onderwys volgens hulle besondere religieuse en kulturele behoeftes voorsien word nie, moontlik te wees om staatsgesubsidieerde privaatskole te stig. Die moontlikheid behoort selfs te bestaan dat leerlinge van ander kultuurgroepe onder bepaalde omstandighede tot dusdanige privaatskole toegelaat kan word.

Die staat moet egter voldoende beheer oor privaat-onderwys verkry deur onder andere inspraak te hê in die samestelling van die kurrikulums, die gehalte van die onderwysers en deur middel van inspeksie toesig uitoefen oor die algemene standaard van die onderwys. Daar moet voorts streng toegesien word dat privaatskole nie sedebederwend of staatsgevaarlik is nie.

S.S. Barnard

7. "Onderwysvoorsiening sal tred hou met die behoeftes van die samelewing en sal onder meer rekening hou met sowel mannekrag-behoeftes as ekonomiese ontwikkeling" (RGN, 1981, konsepbegin-sel 7).

Dat die veranderde en steeds veranderende samelewingsbehoeftes 'n belangrike invloed op die onderwysvoorsiening uitoefen, word algemeen aanvaar. Formele en nie-formele onderwys en opleiding werk positief in op die ekonomiese vooruitgang, verhoging van die algemene lewenspeil, vestiging en uitbouing van kultuuridentiteit asook die politieke ontwikkeling van 'n gemeenskap. Daar word dan ook dikwels geredeneer dat die geldelike hydraes ten behoeve van die onderwys slegs dividende lewer as daar voldoende geskoolde mense opgelei word om in die mannekragbehoeftes te voorsien.

Daar moet gewaarsku word teen die oorbeklemtoning van die sogenaamde ingrypende uitwerking wat onderwys op samelewingspatrone uitoefen, soos dikwels beweer word. Benewens die onderwys is daar nog faktore soos die religie, kultuur, tradisies en so meer wat 'n sterk invloed op samelewingspatrone uitoefen. Alle samelewingsgebreke kan dus nie sonder meer na die onderwys teruggevoer word nie.

Daar moet 'n korrelasie wees tussen die onderwys en die betrokke kultuurgemeenskap, omdat die ewewig tussen die onderwys as sodanig en die inskakeling daarvan by die besondere behoeftes van die samelewing nie 'n vanselfsprekendheid is nie. In hierdie verband kan daarop gewys word dat daar in sommige geïndustrialiseerde lande waar hierdie ewewig (korrelasie) nie in hulle onderwysbeplannings- en -hervormings in aanmerking geneem is nie, ernstige probleme bestaan ten opsigte van werkloosheid onder skoolverlaters, geldelike probleme in die onderwysvoorsiening, onrealistiese toeloop tot universiteite, en so meer.

Dit is voorts belangrik dat daar by die onderwysvoorsiening met die drakrag van die samelewing rekening gehou word. Daar is alreeds daarop gewys dat die staat sowel as die plaaslike gemeenskappe bepaalde verantwoordelikebede ten opsigte van die voorsiening van onderwys moet nakom. Daar moet ook onthou word dat alle onderwysbehoeftes aan bepaalde opvoedkundige norme en standaarde moet voldoen. Onderwysers, veral voorligteronderwysers sal in 'n steeds toenemende mate leiding moet gee aan die ouers en kinders van die verskillende bevolkingsgroepe om studierigtings en -kurse te volg in ooreenstemming met hulle aanleg, vermoëns en belangstel-

Onderwysvoorsiening in die RSA

ling asook met die behoeftes van die land ter bevordering van die landsontwikkeling. Daar blyk veral 'n behoefte te wees aan die verdere uitbouing van tegniese en beroepsowerwys binne kultuurverband om die nypende tekort aan geskoolde vakmanne en tegnisi die hoof te bied.

8. "In die voorsiening van onderwys moet die prosesse van sentralisasie en desentralisasie versoen word" (RGN, 1981, konsepbeginsel 8).

'n Gesentraliseerde onderwysstelsel funksioneer gewoonlik doeltreffend in 'n land waar die inwoners etnies homogeen is ten opsigte van herkoms, lewens- en wêreldbeskouing, kultuur, taal, tradisies, toekomsverwagting en so meer. Enkele voordele van sentralisering in die onderwys is: gelyke onderwysgeleenthede vir almal in verskillende skooltipes kan goedkoper en makliker voorsien word; spesialisasie word bevorder; veranderings in die onderwysvoorsiening vind vinniger plaas, en standaardisering ten opsigte van eksaminering word vergemaklik.

In 'n land waar daar 'n heterogene bevolkingsamestelling is, hou die proses van desentralisasie onder andere die volgende voordele in: plaaslike inisiatief (wat onderworpe moet wees aan sentraal neergelegde breë beleid) word bevorder; onderwysvoorsiening kan beter aangepas word by plaaslike behoeftes; burokratisering word verminder, en besondere kultuuridentiteite word gehandhaaf.

By die ontwerp van 'n almal-insluitende onderwysstelsel vir die RSA moet daar 'n ewewig tussen die prosesse van sentralisasie en desentralisasie gevind word ten einde te poog om die voordele van albei prosesse optimaal te benut. Sentralisasie van die onderwysvoorsiening in 'n enkele ministerie, raad of departement moet eerder op die gemeenskaplikheid ten opsigte van bepaalde onderwysaangeleenthede dui as op onderwysintegrasie oor volks- en kultuurgrense heen. Daar moet binne die bestaande staatkundige patroon 'n enkele Ministerie van Nasionale Opvoeding wees vir Blankes, Kleurlinge en Asiëte sonder om die bestaan van afsonderlike onderwysdepartemente vir die verskillende hoofkultuurgroepe in gedrang te bring. Die posisie van die Swartes binne 'n nuwe staatkundige bedeling sal bepaal hoedanig daar ook ten opsigte van hierdie hoefbevolkingsgroep binne 'n enkele ministerie gekoördineer kan word.

Die nasionale onderwyswette moet in breë trekke vasgelê word ten einde buigsaamheid by die toepassing daarvan toe te laat. Die breë nasionale onderwysbeleid moet dus eerder die riglyne bied met betrekking tot gemeen-

S.S. Barnard

skaplike aangeleenthede soos byvoorbeeld die finansiering van die onderwys, kriteria vir minimum onderwysstandaarde, kwalifikasies van onderwysers en navorsing waarvolgens daar gehandel moet word, as om oor gespesialiseerde professionele onderwysaangeleenthede voorskriftelik te wees; trouens, gesentraliseerde onbuigsame wetgewing kan in die RSA selfs stremmend op die onderwys inwerk.

Benewens die duidelik omskrewe breë beleidsaangeleenthede op eerseregeringsvlak wat vir alle bevolkingsgroepe geld, moet daar ook op tweederegeringsvlak ondergeskikte beleidbepalende liggame wees wat kragtens gedelegeerde gesag van die Minister van Nasionale Opvoeding bindende juridiese bepalings vir hulle onderskeie kultuurgemeenskappe kan uitvaardig. Daar is op tweederegeringsvlak sprake van operasionalisering van beleid, en die noue skakeling en samewerking tussen die tweede- en derderegeringsvlak met betrekking tot onderwysvoorsiening word beklemtoon. Die beginsel van vertikale differensiasie moet ook op tweederegeringsvlak konsekwent toegepas word by die voorsiening van ondersteuningsdienste, soos byvoorbeeld skoolsielkundige, skoolvoorligtings- en mediese dienste. Ten einde op tweederegeringsvlak die beskikbare gespesialiseerde mannekrag optimaal te benut moet daar ten opsigte van duidelik ooreengekome aangeleenthede koördinasie wees. Gespesialiseerde dienste kan op gesonde grondslag gerasionaliseer word, en personeel van die een onderwysgemeenskap kan op 'n deeltydse basis by 'n ander gemeenskap waar daar 'n behoefte daarvoor ontstaan, benut word.

Die onderwys behoort vanaf die tweederegeringsvlak verder na die derderegeringsvlak gedentraliseer te word. Die doeltreffendheid van die onderwys word verhoog wanneer die plaaslike gemeenskap — veral die ouers — inspraak op die onderwys het. Op plaaslike vlak moet die ouer-in-organisasie medeseggenskap hê ten opsigte van die keuse van onderwysers en die gees en rigting van die skool.

9. “Aan elke individu se onderwysbehoefte sal ten beste deur die onderwysvoorsiening tegemoet gekom word” (RGN, 1981, konsepbeginsel 9).

Daar moet benewens die religieuse en kulturele behoeftes terdeë met die persoonlike onderwysbehoefte van elke besondere kind rekening gehou word. Elke individuele kind se belevings en ervarings is anders as die van 'n ander kind wat jonger of ouer as hy self is of wat 'n andersoortige religieuse en kulturele agtergrond het. Die onderwys moet so ingerig word dat elke

Onderwysvoorsiening in die RSA

individuele kind gehelp word om sy besondere moontlikhede te ontdek en te begryp. Elke kind moet ook gehelp word om sy persoonlike moontlikhede en bekwaamhede deur inspanning optimaal te ontwikkel tot voordeel van homself en in landsbelang.

Ten einde die potensiaal van al die kinders van die verskillende bevolkingsgroepe optimaal te ontsluit sodat elke individu in die verskeidenheid lewensektore 'n positiewe, konstruktiewe en doeltrekkende arbeidsbydrae kan lewer, sal daar vir gedifferensieerde onderwys voorsiening gemaak moet word. (Vergelyk in hierdie verband die wetslae wat daar by Blanke-onderwys behaal is met die eiesoortige gebruik van gedifferensieerde onderwys wat kragtens die Wet op die Nasionale Onderwysbeleid, 1967, vereis word.)

Benewens die aanbieding van onderwys in ooreenstemming met die aanleg, belangstelling en vermoëns van individuele leerlinge moet die onderwysinhoud by die aard en verskillende behoeftes van die onderskeie bevolkingsgroepe pas. Daar moet in die toepassing van gedifferensieerde onderwys ook rekening gehou word met die eiesoortige metode van aanbieding van die leerinhoud by die verskillende kultuurgroepe.

10. "Gelykwaardige onderwysstandaarde sal met alle tersaaklike middele gehandhaaf word" (RGN, 1981, konsepbeginsel 10).

Gelykwaardige onderwysgeleenthede vir alle bevolkingsgroepe impliseer nie dat daar 'n starre gelykheid moet wees ten opsigte van die eksamenprestasies van leerlinge uit die verskillende kultuurgroepe nie. Daar sal egter bepaalde kriteria of waarborge verskaf moet word wat vir alle bevolkingsgroepe geldend sal wees betreffende gelykwaardige onderwysstandaarde. Groter eenvormigheid ten opsigte van onderwysstandaarde sal die werk-saamhede van die nasionale mannekragskommissie vergemaklik en toelatingsprobleme tot alle vorme van tersiêre onderwys verminder.

Daar moet jaloers gewaak word teen 'n moontlike verlaging van die onderwysstandaard in die poging om vanweë politieke of ander oorwegings die proses van pariteit in die onderwys te probeer versnel. Elke individuele kind van 'n bepaalde kultuurgroep moet dieselfde onderwysgeleenthede kry as een van 'n ander kultuurgroep, sodat hy in ooreenstemming met sy besondere vermoëns, aanleg en belangstelling binne sy eie kultuurmilieu optimaal kan ontplooi. Die nivellering van kultuurverskille lei tot ongelykwaardigheid, omdat dit 'n skending is van die menslike waardigheid vanweë die onregver-

S.S. Barnard

dige vergelykings wat gemaak kan word.

'n Gemeenskap se onderwysstandaard word grootliks bepaal deur die leerinhoud waardeur hy sy besondere opvoedingsideaal wil laat verweselik. Kurrikuluminhoud moet dus binne kultuurverband geselekteer word. 'n Nasionale kurrikuluminstituut kan ingestel word om die verskillende kultuurgroepe te adviseer en by te staan in die seleksie van leerinhoud ten einde gelykwaardigheid, gebalanseerdheid, relevansie en geskiktheid te waarborg. Daar behoort egter op tweederegeringsvlak 'n eie kurrikulumnavorsingsgroep te wees wat die eie kurrikulêre behoeftes moet hanteer.

'n Verdere bepalende faktor vir die gehalte van die onderwys is die kwaliteit van die onderwysers. Dit word weer grootliks deur die gehalte en duur van hulle opleiding asook hulle roepingsbewustheid bepaal. Ten einde die ideaal van gelykwaardige onderwysstandaarde te laat verweselik, sal voldoende jongmense van die regte kwaliteit uit die verskillende kultuurgemeenskappe hulle vir die onderwys beskikbaar moet stel.

11. "Erkenning van die professionele status van die onderwyser en dosent is van fundamentele belang vir die kwaliteit van die onderwyser" (RGN, 1981, konsepbeginsel 11).

Daar moet steeds gepoog word om die professionele aansien en status van die onderwyser en dosent, wat ten nouste saamhang met toereikende opleidingsgeleenthede, hoë akademiese en professionele vereistes en goeie kontrole in die lig van 'n gedragskode, te verhoog.

By die werwing en keuring van kandidate vir die onderwys moet diegene geïdentifiseer word wat die regte kwaliteite besit om as onderwyser opgelei te word, dit wil sê persone met die regte persoonlikheidskwaliteite, akademiese en professionele ingesteldheid en onderlegdheid. Nasionale kriteria moet die minimum opleidingsduur en -vereistes bepaal ten einde te verseker dat onderwysers goed toegerus word.

'n Koördinerende veelvorige onderwysersraad met duidelik omlynde koördineringsfunksies blyk nodig te wees om onder andere toe te sien dat die neergelegde minimum standarde met betrekking tot onderwysersopleiding gehandhaaf en selfs verbeter word, die vasgestelde standaard van professionele gedrag in die onderwys gehandhaaf word deur onder meer te waak oor die optrede en gedrag van geregistreerde praktiserende onderwysers en ander geregistreerde persone en tug en dissipline uit te oefen oor diegene wat

Onderwysvoorsiening in die RSA

teen die professie en die gemeenskap oortree. Op grond van die volksgebonde karakter van die onderwys moet daar benewens die nasionale koördinerende onderwysersraad selfstandige rade wees vir die verskillende onderwysgemeenskappe, wat op hulle beurt duidelik omskrewe bevoegd-hede sal hê. Vanweë die feit dat die diversiteit van die Suid-Afrikaanse gemeenskap ook in die organisasiestruktuur van die professionele onderwysersraad erkenning moet geniet, word die skepping van 'n geïntegreerde Suid-Afrikaanse onderwysraad met 'n sentrale beheerfunksie afgewys.

12. "Effektiewe onderwysvoorsiening berus op voortgesette navorsing" (RGN, 1981, konsepbeginsel 12).

Die geslaagdheid van die onderwysstelsel hang grootliks van voortgesette navorsing en die beplanning daarvan af. Elke afsonderlike faset van die opvoedende onderwys en al die verskillende vlakke binne die onderwysstelsel moet deeglik beplan word met die oog op gladde en doeltreffende funksionering. Beplanning berus op navorsing wat 'n hoë mate van geestesinspanning, vindingrykheid, beraadslaging, literatuurstudie en begrip van die universele en normatiewe aard van die onderwysstelsel vereis.

Navorsingsbewustheid behoort selfs by elke klas- en vakonderwyser ingeskerp te word. Daar kan selfs oorweeg word om aan onderwysstudente 'n inleidende kursus in navorsingsmetodologie te bied. Praktiserende onderwysers behoort aangemoedig te word om daadwerklik by navorsingsprojekte betrokke te raak. Wanneer praktiserende onderwysers hulle vir die B.Ed.-studie aanmeld, behoort daar vir hulle 'n verpligte eksamenvraestel in navorsingsmetodes te wees.

Die opvoeding en onderwys is onvermydelik deel van 'n veranderde en steeds veranderende wêreld wat hom voortdurend voor nuwe samelewingsbehoefte en krisissituasies bevind waarvoor daar deur middel van voortdurende navorsing steeds nuwe benaderings en oplossings gevind moet word. Gedurige koersaanpassings in die onderwysvoorsiening gaan met voortdurende opvoedkundige navorsing gepaard. Beskikbare navorsingsresultate moet ook voortdurend geëvalueer word ten einde foute wat begaan is, te vermy.

SLOTOPMERKINGS

Radikale veranderinge met betrekking tot onderwysvoorsiening in die RSA om bloot in te pas by die nuwe staatkundige bedeling wat in vooruitsig

S.S. Barnard

gestel word sonder inagneming van sowel die historiese verloop van die onderwysontwikkelinge asook die gevestigde onderwyspraktyk, is onrealisties en sal moeilik verantwoord kan word. In enige dinamiese samelewing vind voortdurend veranderings plaas wat nuwe eise aan die onderwysvoorsiening stel. Dusdanige onvermydelike en noodsaaklike veranderings en aanpassings wat geleidelik aangebring word, kan maklik verwerk word, maar te vinnige en radikale veranderings, veral vir 'n redelik onsekere toekoms, kan frustrerend wees. Daar moet ook duidelik onderskei word tussen ondernemings wat onmiddellik uitgevoer kan word, en die wat nie spoedig uitgevoer kan word nie, sodat daar nie verwagtings gewek word wat nie vinnig verwesenlik kan word nie. Om die ideaal van gelykwaardige onderwysvoorsiening te bereik vereis 'n hoë mate van geestesinspanning, vindingrykheid, navorsing en harde werk van alle betrokkenes in die verskillende volksgemeenskappe.

In 'n almal-insluitende onderwysstelsel wat al die heterogene bevolkingsgroepe moet akkommodeer, moet daar terdeë met die vraagstuk van differensiasie op beide die lewensbeskouwlike as volkswak rekening gehou word. Ware en egte opvoedende onderwys is slegs moontlik as dit in korrelasie is met die volkskultuur asook met die lewens- en wêreldbeskouing wat in die opvoedeling se lewensmilieu aangetref word.

'n Volksgēintegreerde onderwysstelsel in 'n land met 'n heterogene bevolkingsamestelling is 'n dwangstelsel wat die vryheid van keuse inboet, volksvervreemding in die hand werk, konfliktsituasies skep en vreedsame naasbestaan ondermyn.

BRONNE

BARNARD, S.S. 1979. *Blanke-onderwys in Transvaal in histories-pedagogiese perspektief*. Durban: Butterworth.

BARNARD, S.S. Maart 1980. 'n Almal-insluitende onderwysstelsel in die Republiek van Suid-Afrika. *Woord en Daad*, 20:211.

BARNARD, S.S. 1981. *Vergelykende Opvoedkunde vir onderwysstudente*. Durban: Butterworth.

SUID-AFRIKAANSE RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING (RGN) 1981. *Konseponderwysbeginsels vir die RSA*. Ongepubliseer. Pretoria: RGN.